

67-72-01/1
09.01.2020

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
на дисертацію Дудкіна Олега Миколайовича
«Формування та використання нафтогазових
стратегічних резервів національної економіки України»,
представлену на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.03 – Економіка та управління національним господарством

Актуальність теми дисертаційної роботи

Пріоритетними питаннями забезпечення суверенності держави у XXI столітті стає національна безпека, складовими якої є економічна безпека та, зокрема, енергетична безпека. Структурні зміни у світовому споживанні енергоресурсів зумовили посилення залежності багатьох країн від імпорتنних поставок енергетичних ресурсів, у тому числі й вуглеводних, таких як природний газ, нафта та продукти їх переробки. Ці ресурси є виключно важливими, зокрема для генерації електричної енергії, виробництва теплової енергії, у хімічній промисловості, для забезпечення роботи транспорту, сільського господарства (у т.ч. виробництва добрив), будівництва автомобільних доріг (виробництва бітуму та гудрону) тощо. Нерівномірність розподілу таких ресурсів у світі примушує окремі країни які не мають достатніх власних запасів їх імпортувати. Україна також належить до країн, які не можуть себе забезпечити вуглеводнями власного видобутку, й імпортує їх з-за кордону.

Системний імпорт вуглеводнів породжує залежність України від постачальників таких ресурсів, що має давнє історичне, інфраструктурне та географічне походження і не може бути нівельована за короткий період часу. Зменшення міри такої залежності є важливим з точки зору забезпечення суверенітету та політичної самостійності України як держави та її стабільності (забезпечення задоволення попиту на енергетичні ресурси в Україні, недопущення дефіциту енергетичних ресурсів та неочікуваних стрибків цін на них). В умовах недостатності власних запасів вуглеводнів саме сформовані заздалегідь у необхідному розмірі стратегічні нафтогазові резерви можуть стати дієвим інструментом запобігання кризи постачання нафти, нафтопродуктів та природного газу до України. Попри зрозумілу важливість, питання створення

стратегічних нафтогазових резервів для пом'якшення наслідків залежності України від імпортерів нафти та газу не є вирішеним. Отже, тема дисертаційної роботи О.М. Дудкіна, в якій надано комплексне вирішення завдання створення стратегічних нафтогазових резервів, що можуть стати дієвим інструментом регулювання енергетичної безпеки України, є актуальною та важливою для вітчизняної економіки.

На користь актуальності теми роботи свідчить й використання її положень під час виконання науково-дослідних тем щодо енергетичної стратегії та енергетичної безпеки України.

Зв'язок роботи з науковими програмами та дослідженнями

Тема дисертації повністю відповідає пріоритетним напрямам реалізації науково-дослідних програм національного і галузевого значення. Дослідження здійснювались у межах комплексної науково-дослідної теми «Підвищення конкурентоспроможності підприємств та ефективності використання їх виробничого і кадрового потенціалу» (ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права») відповідно до Постанови Президії НАН України від 20.12.2013 р. № 179 «Про основні наукові напрями та найважливіші проблеми фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2014-2018 роки»; науково-дослідної роботи Національного інституту стратегічних досліджень «Енергетична та техногенна безпека в умовах трансформації системи забезпечення національної безпеки» (номер держреєстрації 0117U004185, 2017 р.), що дозволило автору запропонувати засади визначення оптимальної моделі функціонування стратегічних резервів нафти і нафтопродуктів в Україні, а також взяти участь у підготовці положень законопроекту «Про мінімальні запаси нафти та нафтопродуктів» (довідка від 17.01.2018 р. № 293/23); науково-дослідної роботи Національного інституту стратегічних досліджень «Розробка проекту енергетичної стратегії України на період до 2030 року» (номер держреєстрації 0114U003868, 2014 р.) в частині підготовки звіту «Законодавче забезпечення

реалізації енергетичної стратегії України» (довідка від 17.05.2019 р. № 293/365).

Ступінь достовірності та обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації

Ознайомлення зі змістовим наповненням дисертації, автореферату та публікацій автора дає змогу зробити заключення про те, що наукові положення й рекомендації, сформульовані в дисертаційній роботі, характеризуються належним рівнем обґрунтованості та достовірності і свідчать про професійне володіння автором вмінням аргументовано обґрунтувати власні висновки та пропозиції.

Теоретичний базис дослідження склали відомі та усталені положення безпекології макrorівня, функціоналізму, наукові праці вітчизняних та закордонних вчених, використовувані документи країн Євросоюзу з питань формування та використання резервів нафти та газу. Теоретичний базис дослідження відповідає меті роботи, об'єкту та предмету дослідження, завданням дисертаційної роботи.

До складу емпіричного базису дослідження увійшли результати досліджень автора щодо виробництва, споживання та імпорту енергетичних ресурсів, офіційні статистичні дані Державної служби статистики України.

Для досягнення представлених у дисертаційній роботі результатів використано сукупність загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, у тому числі системний підхід, монографічний аналіз, графічний метод, методи теорії множин, сценарний підхід, статистичний аналіз, агентський підхід, історичний аналіз, порівняльний аналіз, нормативний, табличний та структурний методи. Сукупність використаних методів дослідження відповідає об'єкту та предмету дослідження, меті роботи, є достатньою для формування підтверджених та обґрунтованих результатів.

Проведено успішну апробацію теоретико-прикладних розробок на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, їх дискусійне обговорення за результатами виступів на наукових семінарах кафедри маркетингу і логістики Національного університету «Львівська політехніка», а також

результативне впровадження авторських розробок у діяльність державних органів виконавчої влади та вітчизняних суб'єктів господарювання.

Наукові результати, що винесені на захист, одержано дисертантом особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використовуються лише ті ідеї та положення, які є особистим внеском здобувача, про що вказано в переліку наукових праць, представлених в авторефераті. Зміст автореферату відповідає основним положенням дисертації.

Отже, використаний теоретичний базис дослідження, ґрунтування результатів автора на офіційних статистичних даних, застосовані методи наукового дослідження, успішна апробація результатів дисертації в сукупності дають змогу дійти висновку щодо достовірності та обґрунтованості положень дисертаційної роботи О.М. Дудкіна.

Структура та зміст основних положень дисертаційної роботи

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Обсяг основного тексту становить 203 сторінки. Дисертаційна робота містить 67 таблиць, 37 рисунків, список використаних джерел та 17 додатків.

У першому розділі «Теоретичні та прикладні засади формування та використання нафтогазових стратегічних резервів національної економіки» представлено сутність НСРНЕ та їхнє значення для національної економіки, розглянуто чинники та міжнародний досвід формування й використання НСРНЕ.

У другому розділі «Оцінювання передумов формування нафтогазових стратегічних резервів національної економіки в Україні» розглянуто інструментарій оцінювання доцільності формування НСРНЕ, проведено аналіз видобутку, імпорту та споживання нафтогазових ресурсів в Україні та визначено передумови формування НСРНЕ в Україні.

У третьому розділі «Механізм управління формуванням та використанням нафтогазових стратегічних резервів національної економіки України» представлено принципові засади формування та використання НСРНЕ,

розроблено механізм управління формуванням та використанням НСРНЕ в Україні та сформовано пропозиції щодо удосконалення нормативно-правового забезпечення управління формуванням та використанням НСРНЕ в Україні.

Зміст дисертаційної роботи та рівень обґрунтованості результатів дозволяють стверджувати про отримання нових положень, що розвивають наукові засади функціонування національної економіки. Запропоновані висновки і рекомендації впливають із положень дисертаційної роботи Дудкіна Олега Миколайовича. В межах усіх розділів та підрозділів дисертації простежується логічне послідовне та обґрунтоване вирішення наукового завдання щодо розроблення теоретичних та інструментальних засад формування й використання нафтогазових стратегічних резервів національної економіки.

Наукова новизна результатів дослідження

Дисертація містить сукупність положень, які можуть бути охарактеризовані як такі, що мають наукову новизну і відображають особистий внесок дисертанта у розвиток теоретико-методичних і науково-прикладних положень економіки та управління національним господарством щодо формування та використання в Україні нафтогазових стратегічних резервів національної економіки.

Одним з найбільш вагомих результатів дослідження є розроблений механізм управління формуванням та використанням нафтогазових стратегічних резервів [п. 3.2-3.3, с. 175-201], щодо якого розкрито його зміст та представлено склад кожного із елементів такого механізму (ціль та завдання управління, принципи та функції управління, основні операції, методи та ресурси управління). Наукова цінність такого результату полягає в тому, що запропонований механізм чітко визначає засади дій визначених суб'єктів формування та використання нафтогазових стратегічних резервів, містить необхідний інструментарій таких дій (у вигляді визначених функцій та методів) та інструментарій їхньої координації (у вигляді визначеної моделі формування нафтогазових резервів та пропозицій щодо регулювання як основи управлінського впливу у складі визначеного механізму).

Позитивно слід оцінити пропозиції автора щодо удосконалення опису сценаріїв використання нафтогазових резервів [п. 3.3, С. 199-200]. Логічно, що відповідні резерви мають бути не тільки заздалегідь сформовані, але й правильно використані з метою задоволення потреб споживачів внутрішнього ринку та стабілізації ситуації на ньому. І саме сценарний підхід, використаний автором, дозволяє попередньо визначити й формально описати можливі випадки використання нафтогазових резервів з уточненням суб'єктів виконання сценаріїв, їхньої ймовірності, умов розконсервації попередньо сформованих резервів тощо.

Системний характер та наукова новизна притаманні такому результату дослідження, як визначені у вигляді сукупності концептів принципи засади формування та використання нафтогазових стратегічних резервів [п. 3.1, С. 155-172]. Такі концепти охоплюють всі питання створення та використання відповідних резервів – від ідентифікації та формалізації проблеми їхнього формування до перевірки дієвості розроблених пропозицій. Поступове розкриття змісту цільового концепту [С. 155-157], завдань формування та використання нафтогазових резервів [С. 158-159], складу таких резервів як системи [С. 160-161], пропозицій щодо визначення розміру резервів [С. 161-166], підходів до вирішення завдань формування та використання нафтогазових резервів [С. 167-169], інструментів вирішення таких завдань [С. 169-171] забезпечує завершеність такого результату та можливість його практичної імплементації. Наукова цінність сукупності розроблених концептів формування та використання нафтогазових стратегічних резервів полягає у тому, що такі концепти створюють теоретичні та методичні засади практичного створення та розпорядження відповідними нафтогазовими резервами, виступають обґрунтуванням конкретних дій щодо таких резервів.

Логічно, що будь-які дії органів державної влади щодо нафтогазових резервів мають здійснюватися у межах чинного правового поля, тому важливим результатом дослідження є пропозиції щодо удосконалення нормативно-правового забезпечення управління формуванням та використанням нафтогазових стратегічних резервів [п. 3.4., С. 203-231]. Відповідний результат отримано на

основі аналізу недоліків чинного нормативно-правового забезпечення, його декомпозиції та шляхом розроблення принципової моделі удосконалення нормативно-правового забезпечення управління формуванням та використанням нафтогазових стратегічних резервів, яка містить конкретні кроки для створення необхідного нормативно-правового забезпечення та удосконалення окремих чинних нормативних актів.

Певний інтерес з числа результатів дослідження представляють поглиблення розуміння нафтогазових стратегічних резервів як категорії із виділенням та наповненням окремих фреймів у складі розробленої структурно-фреймової моделі [п. 1.1, С. 41-44], визначенням та структуризацією чинників та ризиків формування нафтогазових стратегічних резервів [п. 1.2, С. 45-58], уточненням переваг, недоліків, можливостей та загроз нафтогазових стратегічних резервів для національної економіки [п. 1.2, С. 59-61]. Зазначений результат поглиблює базис формування таких резервів, уточнює їхню роль та завдання для національної економіки.

Доцільним в контексті дослідження виглядає такий результат, як формалізація доцільності формування нафтогазових стратегічних резервів в Україні із використанням сформованого інструментарію, що включає як кількісні статистичні показники, так і спеціалізовані аналітичні моделі [п. 2.1, С. 87-105; п. 2.2, С. 106-128]. Наукова цінність даного результату полягає у поглибленні оцінки формування нафтогазових стратегічних резервів в Україні від бінарного апріорного рівня до кількісно-аргументованого каузального рівня, що створює підґрунтя до раціонального визначення розміру таких резервів та обґрунтування їхнього створення, у тому числі за рахунок використання коштів державного бюджету.

В цілому, положення та результати дисертаційної роботи поглиблюють теоретичний та методичний базис формування й використання нафтогазових стратегічних резервів. Розробки автора, що містять наукову новизну, є результатом самостійної наукової роботи, доведеними та обґрунтованими,

завершеними, логічно викладеними, за рівнем наукової новизни відповідають рівню дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук.

Практична цінність результатів дослідження

Положення, результати та висновки дисертаційної роботи мають не тільки наукову новизну, але й практичну цінність. Окремі з таких результатів заслуговують на безпосереднє впровадження в діяльність органів державної влади. Здобутками дослідження, які мають найбільшу практичну цінність, є такі:

- пропозиції щодо удосконалення нормативно-правової бази формування та використання нафтогазових стратегічних резервів;
- побудований механізм управління формуванням та використанням нафтогазових стратегічних резервів;
- рекомендації автора щодо створення та управління спеціалізованим Агентством з стратегічних нафтогазових резервів.

Положення та результати дослідження успішно використані в діяльності органів державної влади, зокрема у Комітеті Верховної Ради України з питань паливно-енергетичного комплексу, ядерної політики та ядерної безпеки (довідка №04-26/24-249 від 11.07.2019 р.), Міністерстві енергетики та вугільної промисловості України (довідка № 05/30-9077 від 26.10.2018 р.) та Державному агентстві резерву України (довідка № 3401/0/4-18 від 23.10.2018 р.), впроваджені у навчальний процес у закладах вищої освіти (довідка № 29-08-10 від 21.02.2019 р., видана у Івано-Франківському національному технічному університеті нафти і газу), використані дослідницькими науковими установами, зокрема у Національному інституті стратегічних досліджень (довідка № 293/23 від 17.01.2018 р. та довідка № 293/365 від 17.05.2019 р.), застосовані в діяльності промислових підприємств, зокрема у ТЗОВ «Нафтогазбудінформатика» (довідка № 13/08-18 від 13.08.2018 р.).

Основні положення та результати дисертаційної роботи впроваджено у навчальний процес Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу та застосовуються під час викладання дисциплін «Управління у

нафтогазовому комплексі», «Стратегія сталого розвитку», «Економіка галузевих ринків» (для студентів спеціальностей 051 «Економіка» та 073 «Менеджмент»), а також під час написання кваліфікаційних робіт здобувачами другого (магістерського) рівня вищої освіти (довідка № 29-08-10 від 21.02.2019 р.).

Повнота викладу в опублікованих працях основних положень, висновків і результатів дослідження

За темою дисертаційної роботи опубліковано 22 наукові праці. Результати та висновки дисертаційної роботи представлено у 1 колективній монографії, у 7 наукових фахових виданнях України; 1 статті – у зарубіжному періодичному науковому виданні, 1 стаття додатково відображає результати дисертації. Загальний обсяг публікацій за темою дисертаційної роботи становить 17,47 друк. арк., з них особисто автору належить 9,29 друк. арк. Основні наукові положення і результати дисертації доповідалися та пройшли апробацію на 12 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Кількість, обсяг і якість друкованих праць підтверджують, що дисертаційна робота пройшла необхідну публічну апробацію, відповідає існуючим вимогам щодо відображення результатів дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня кандидата наук і надає їй авторові право публічного захисту дисертаційної роботи.

Відображення результатів дисертаційної роботи у авторефераті

Основний зміст дисертаційної роботи та основні отримані результати повністю відображені у авторефераті. Автореферат не містить інформації, що є відсутньою у тексті дисертаційної роботи.

Дискусійні положення і зауваження щодо змісту дисертації

Відзначаючи належний науковий рівень та практичне значення дисертаційної роботи Дудкіна Олега Миколайовича й позитивно оцінюючи його наукові результати, вважаємо за доцільне звернути увагу на наявність певних

недоліків, дискусійних положень та висловити зауваження й побажання конструктивного характеру, які можуть бути предметом обговорення під час публічного захисту.

1. Автор у дослідженні зосередив увагу на нафті, нафтопродуктах та природному газі й при цьому майже не розглянув питання створення стратегічних резервів вугілля як частини енергетичних резервів, особливо беручи до уваги, що значну частину генерації електроенергії забезпечують теплові електростанції, які працюють на кам'яному вугіллі.

2. За результатами авторських розрахунків профіль безпеки постачання природного газу до України відповідає максимальному рівню «А» [п. 2.3, С. 148-150], відповідно, у такій ситуації виникає питання, наскільки доцільним є створення стратегічних резервів природного газу в Україні.

3. Висновки автора щодо низького рівня диверсифікації постачання нафтопродуктів та природного газу [п. 2.2, 2.3] є цілком коректними. Втім за логікою дослідження було б доцільно не обмежуватися констатацією низького розрахованого рівня диверсифікації постачальників, а доповнити результати авторських розрахунків пропозиціями щодо збільшення рівня диверсифікації постачальників.

4. Логіка дослідження міжнародного досвіду створення стратегічних нафтогазових резервів національної економіки [п. 1.3, С. 62-80] є правомірною, проте виникає питання, наскільки коректним є перенесення досвіду Польщі, Чехії, Словаччини, Угорщини тощо на умови українського енергетичного ринку.

5. Аргументація автора на користь вибору моделі Агентства для формування та використання стратегічних нафтогазових резервів в Україні [п. 3.3, С. 189-192] є переконливою, втім чи не призведе імплементація таких пропозицій до зростання рівня бюрократизації під час створення відповідних нафтогазових резервів.

6. Було б доцільно більш докладно розкрити фінансовий механізм формування нафтогазових стратегічних резервів. В роботі справедливо зазначено джерела, що можуть бути використані для цього [п. 3.2, С. 181], але автор роботи

лише обмежився формуванням переліку таких джерел залежно від вибору моделі управління формуванням нафтогазових стратегічних резервів, й не розкрив детально механізм їхнього застосування для накопичення коштів з метою подальшого формування нафтогазових стратегічних резервів.

7. У роботі неодноразово запропоноване використання європейського досвіду визначення розміру резервів нафти і нафтопродуктів на основі розміру 61 дня споживання або 90 днів імпорту [С. 82, 161-162, 165-166, 206, 223-224], але за текстом роботи не доведено справедливості такого терміну для створення резервів саме в Україні. Отже, авторська позиція потребує своєї більш повної аргументації.

Наведені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку положень, висновків і не применшують наукової та практичної цінності результатів дослідження О.М. Дудкіна.

Загальні висновки щодо дисертаційної роботи

За результатами аналізу дисертаційної роботи Дудкіна О.М., отриманих результатів дослідження, автореферату дисертації, публікацій за темою дисертації є підстави для таких висновків:

- тема роботи є актуальною в контексті забезпечення соціальної стабільності та задоволення потреб у енергетичних ресурсах в Україні на випадок переривання постачання енергетичних ресурсів;
- теоретичний базис дослідження, використані методи наукового дослідження, міра апробації результатів дисертації переконливо свідчать про достовірність представлених положень та висновків дисертаційної роботи;
- кваліфікаційні ознаки дослідження є узгодженими між собою, всі зазначені завдання за текстом дисертації повністю виконано;
- положення та результати дисертаційної роботи мають наукову новизну, міра такої новизни відповідає рівню дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук;
- окремі результати роботи мають практичну цінність й можуть бути як готові управлінські інструменти запроваджені в практику діяльності органів

державної влади, які відповідають за створення та використання відповідних резервів нафтогазових ресурсів;

– робота написана відповідно до норм наукового стилю, матеріали дослідження викладено логічно, послідовно та переконливо;

– автореферат дисертації відображає основні положення дослідження та не містить відомостей, які є відсутніми у тексті дисертації;

– кількість публікацій відповідає існуючим вимогам для дисертації на здобуття ступеня кандидата наук, зміст публікацій за темою дисертаційної роботи відображає основні її положення та результати.

Усе вищевикладене дає можливість зробити висновок про те, що дисертаційна робота О.М. Дудкіна відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого КМ України від 24.07.2013р. № 567 (із змінами, внесеними згідно з Постановою КМУ № 656 від 19.08.2015 р. та №1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07.2016 р.), а автор роботи – Олег Миколайович Дудкін – заслуговує присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – Економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент,
проректор з наукової роботи та міжнародних зв'язків Національного університету водного господарства та природокористування,
доктор економічних наук, професор

Н.Б. Савіна